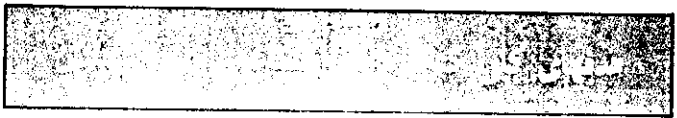

«ما عموماً می‌توانیم به قدر کافی اشخاص شایسته و فداکار پیدا کنیم که قادر باشند انطباقی در کلاس درس برقرار سازند. مشکل کار در آنست که بتوانیم بین ایشان به قدر کافی کسانی پیدا کنیم که بدانند، چگونه باید تعلیم داد.»

به زعم بسیاری از دست‌اندرکاران آموزش و پرورش، تدریس کار آسانی نیست و به دلایل گوناگون عمل تدریس و یا بهتر بگوئیم فن تدریس را از هر کسی نمی‌توان انتظار داشت. هر چند اکثریت همکاران ارجمند ما اهل تدریس بوده و با مسائل و پیچیدگیهای مربوطه به آن، آشنایی کافی دارند. نگارنده در نظر دارد در این مختصر تجربیات و دانسته‌های خود را در معرض نقد و بررسی همکاران قرار دهد. کتاب دانش اجتماعی اول دبیرستان، مورد انتقاد بسیاری از همکاران قرار گرفته و غالباً تدریس آن با مشکلاتی همراه بوده است. هر چند بسیاری از انتقادات همکاران بجا بوده و هدف از این مختصر نیز تأیید کتاب مسذکور نمی‌باشد، بلکه منظور این است که چگونه با اتکا به روشهای صحیح، تدریس آنرا آسانتر و مطالب آن را قابل فهم‌تر سازیم در این جا برای ورود به بحث به توضیح بعضی مفاهیم می‌پردازیم.

تدریس: تدریس به فعالیتهای منظم و جهت‌داری اطلاق می‌گردد که

در راستای هدف کلی آموزش علوم اجتماعی، کتب دانش اجتماعی هدفهایی را دنبال می‌کنند که این اهداف خود به هدفهای جزئی تقسیم می‌گردند که در واقع محتوای مقالات بر آنها استوار بوده و دستیابی به آنها گامی در رسیدن به هدف کلی کتاب و در مجموع گامی در جهت رسیدن به هدف کلی آموزش علوم اجتماعی محسوب می‌گردند. مهمترین وظیفه معلم نیز رساندن دانش آموزان به همین اهداف است و بخصوص در ارزشیابیها نیز صرفاً همین هدفها باید مورد نظر باشد.

کتاب مذکور حاوی ۹ مقاله (ظاهراً) بریده از هم می‌باشد، بنا به گفته مسئولان هدف دادن اطلاعات در زمینه‌های مختلف اجتماعی، همراه با بار عاطفی متأثر نمودن دانش آموزان در راستای خودباوری و غرب‌ستیزی است. و بخصوص اعتقاد بر این بوده است که چون دانش آموزان رشته تجربی فقط یکسال درس دانش اجتماعی دارند، پاره‌ای اطلاعات ضروری باید به آنها عرضه گردد. چون هدف بیان تجربه در روش تدریس است، در این قسمت فقط مبحث اول کتاب را به عنوان نمونه با توجه به شیوه اشاره شده طراحی و تدریس می‌گردد و سایر مباحث را نیز همکاران می‌توانند با همین الگو ارائه نمایند.

عنوان مقاله «نگاهی به بینش اجتماعی اسلام» است، که یکی از مباحث مشکل برای تدریس و مورد انتقاد همکاران گرامی نیز بوده است. همچنانکه از عنوان مقاله برمی‌آید هدف اصلی و عمده آن آشنا کردن دانش آموزان با بینش اجتماعی اسلام می‌باشد. اما برای رسیدن به این هدف کلی، اهداف جزئی دیگری نیز مورد نظر است، که در این قسمت سعی می‌شود تا اهداف جزئی این مقاله به تفکیک در سه حیطه عاطفی، شناختی و رفتاری آورده شود.

۱ - حیطه عاطفی: ایجاد نگرش نقادانه درباره مکاتب سه‌گانه (فردگرایی - جامعه‌گرایی - اسلام) ایجاد نگرش منفی نسبت به دو مکتب فردگرایی و جامعه‌گرایی و ایجاد نگرش مثبت نسبت به بینش اجتماعی اسلام

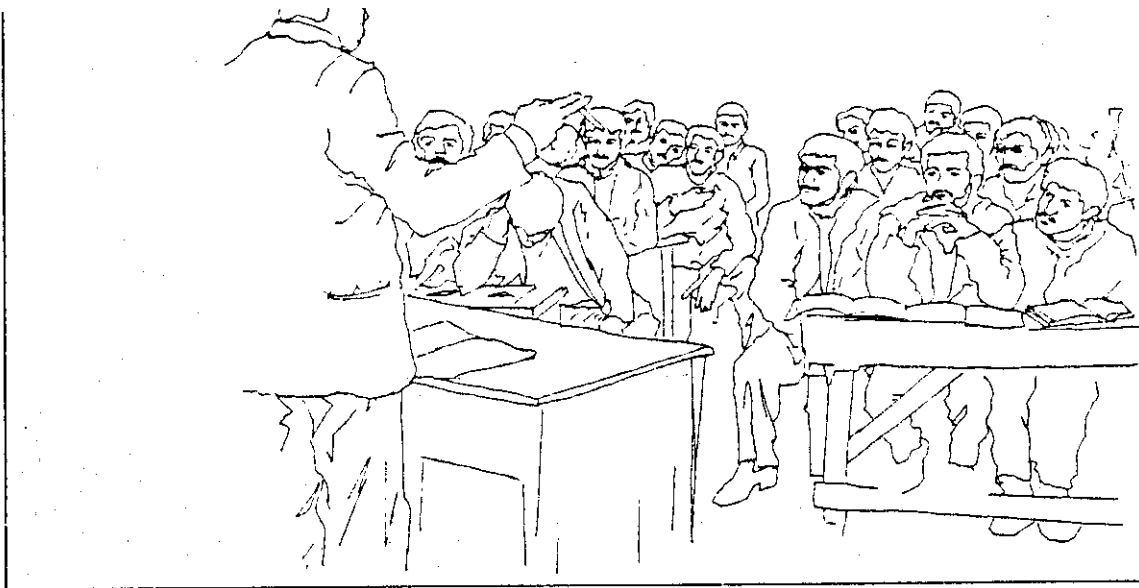
۲ - حیطه شناختی: الف: شناخت فردگرایی در حد تعریف و دیدگاه آن

در ابعاد اقتصادی، سیاسی، حقوقی
ب: شناخت جامعه‌گرایی در حد تعریف و دیدگاه آن در ابعاد اقتصادی، سیاسی، حقوقی
ج: شناخت بینش اجتماعی اسلام با تأکید بر اینکه اسلام دینی اجتماعی بوده و برای انتظام جامعه و در جهت سعادت بشر آمده است.
د: شناخت مفهوم فطرت از دیدگاه اسلامی
ه: شناخت پاره‌ای از تعالیم اجتماعی اسلام به عنوان معرف اجتماعیت اسلام از جمله مفاهیم نیت، ایمان، تقوی، معاد و اهمیت آنها در اسلام برای ورود به بحث مسئولیت انسان در جامعه و: شناخت مسئله مسئول بودن فرد انسانی به طور فردی و جمعی در حضور خدا
ح: شناخت این مفهوم که در اسلام خودسازی چیزی جز تقویت ایمان و تقوی نبوده و بر فطرت استوار است.

۳ - هدفهای رفتاری

در تعیین هدفهای رفتاری با توجه به هر درس (مطالب کتاب) و مقتضیات منطقه و توانایی دانش آموزان، حداقل انتظاری که از آنان داریم مطرح می‌گردد. طبیعی است که هم معلم نیز مصروف رساندن دانش آموزان به همین تواناییها خواهد شد. بر این اساس پاره‌ای از هدفهای رفتاری درس مذکور به قرار ذیل است:

- ۱ - دانش آموز باید بتواند مفهوم هر یک از اصطلاحات فردگرایی و جامعه‌گرایی را به درستی بیان کند.
- ۲ - دانش آموز باید بتواند حداقل با یک مثال از فردگرایی و یک مثال از جامعه‌گرایی، از زندگی روزمره افراد جامعه ما، این دو رفتار را از هم تفکیک کند.
- ۳ - دانش آموز باید بتواند جهت‌گیری این دو ایدئولوژی را در هر یک از مقوله‌های: اقتصاد - سیاست - حقوق به سادگی بیان کند.
- ۴ - دانش آموز باید بتواند مفهوم فطرت از دیدگاه اسلام را بیان کند.
- ۵ - دانش آموز باید بتواند حداقل سه نمونه از گرایش‌های فطری انسان را مثال بزند.
- ۶ - دانش آموز باید بتواند توضیح دهد که مفهوم «انسان فطرتی الهی دارد» چیست؟
- ۷ - دانش آموز باید بتواند به زبان و مقتضای سن خود توضیح دهد که مطابق اعتقاد به فطرت، انسان هیچگاه اسیر محض محیط تسلفی نمی‌گردد.

روش و وسایل همانها است که نام برده شده، نیست.

در هر صورت، بر اساس هر یک از روشها که اتخاذ گردد، لازم است که معلم قبلاً بداند که در ساعت مشخص و برای مبحث مورد نظر و هر قدر که بتواند، حتی در لحظات مشخص از ساعت درسی خاص چه باید بکند و دانش آموزان چه فعالیتی باید انجام دهند. این امر مستلزم یک برنامه ریزی دقیق است. این برنامه ریزی تهیه «طرح درس» نامیده می شود.

ضرورت «طرح درس» بدان حد است که بدون طرح درس قبلی وارد کلاس شدن و به تدریس پرداختن نه تنها قصور بلکه تقصیر است. تقصیری که همه ما کم و بیش بدان مبتلا هستیم و شاید مهمترین دلیل آن این باشد که اکثریت ما را برای شغل (فن) معلمی تربیت نکرده اند. اکثرمان معلم سنتی هستیم یعنی همانگونه که به ما تدریس کرده اند، حداکثر از روشهای مسلمین موفق تر خود تقلید کرده و نهایتاً موفق ترین ما با اندکی ابتکار و تغییرات جزئی همان روش را در کلاسها به کار می بریم. این بدان معنا است که اقلأ در فاصله ۳۰ سال گذشته درجا زده ایم و سالها از نظر روش تدریس و پیشرفتهای فن معلمی عقب مانده ایم.

مواردی که در تهیه یک «طرح درس» باید رعایت شود عبارتند از:

۱ - مشخص کردن هدفهای درس در حیطهها

۲ - مشخص کردن نوع رفتار معلم در ابتدای جلسه برای ایجاد ارتباط سازنده با دانش آموزان و ایجاد انگیزه لازم در آنها.

۳ - مشخص کردن نوع رفتار و روش تدریس دانش آموزان در ابتدای جلسه. یعنی مشخص شود که دانش آموزان برای یادگیری مبحث مورد نظر چه چیزهایی را قبلاً باید بدانند و اگر این دانند چه باید کرد؟ تا بدانند.

۴ - مشخص کردن روشهای ارزشیابی در میان انجام اعمال لازم جهت برآوردن میزان یادگیری دانش آموزان

۸ - دانش آموز باید بتواند با تکیه بر هر یک از مفاهیم نیت، ایمان، تقوی و معاد استدلال کند که مطابق بینش اجتماعی اسلام، انسان به عنوان «فرد» مسئول در پیشگاه خداوند است و عضویت او در جامعه از مسئولیتش کم نمی کند.

۹ - دانش آموز باید بداند که مطابق بینش اجتماعی اسلام، انسان ضمن داشتن مسئولیت فردی نباید از جامعه کناره گیری کرده و عزلت گزیند.

۱۰ - دانش آموز باید بتواند بینش اجتماعی اسلام را با فردگرایی مقایسه کند.

۱۱ - دانش آموز باید بتواند بینش اجتماعی اسلام را با جمع گرایی مقایسه کند.

۱۲ - دانش آموز باید بتواند نمونه انسان اجتماعی مطابق الگوی بینش اجتماعی اسلام را مثال بزند.

مثلاً از امام خمینی (ره) یاد کند و در مورد موضوع به اقتضای سن و پایه تحصیلی و... توضیح دهد.

۱۳ - دانش آموز قضاوتی مثبت درباره بینش اجتماعی اسلام داشته باشد.

۱۴ - دانش آموز خود به عنوان یک فرد مسلمان در مسائل اجتماعی دخالت کند.

برای دستیابی به هدف، روش و وسیله مورد نیاز است. همچنین ذکر شده است که روش و وسیله به ابتکارها و توانائیها و تلاقق همکاران و... بستگی نام دارد. بدیهی است، اگر در یک طرح درس مشخص از روش یا وسیله خاصی نام برده می شود، جنبه نمونه ای آن مورد نظر است. پس بین این موضوع که تنها

هدف کلی: شناخت		دانش اجتماعی موضوع: پیش اجتماعی اسلام قسمت اول (فردگرایی و جامعه‌گرایی)		طرح درس روزانه مربوط به: کلاس اول دبیرستان		
۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
هدفهای رفتاری	رفع نارسائیهای رفتاری و درونی فرصت: ۱۵ دقیقه	نتیجه	ارزشیابی تشخیصی فرصت: ۱۵ دقیقه	رفتار ورودی دانش‌آموزان	هدفهای جزئی درس	رتوس مطالب
دانش‌آموزان پس از تدریس این درس باید بتوانند: مفهوم هر یک از اصطلاحات فردگرایی و جامعه‌گرایی را به درستی بیان کنند. علاقه به ادامه بحث داشته باشند. فردگرایی و یک مثال از جامعه‌گرایی از زندگی روزمره افراد جامعه، این دو رفتار را از هم تفکیک کنند. جهت‌گیری کلی این دو اصطلاحات را در هر یک از سرفصل‌های اقتصاد، سیاست، حقوق به سادگی بیان کنند. با دیدی انتقادی نقاط ضعف این دو مکتب را بیان کنند. به ادامه بحث در جلسه آینده علاقه نشان دهند. یعنی با بیان جملائی این علاقه را نشان دهند.	در این فرصت به اصلاح رفتار و درونی دانش‌آموزان پرداخته می‌شود. این درس باید بتواند: مفهوم هر یک از اصطلاحات فردگرایی و جامعه‌گرایی را به درستی بیان کند. علاقه به ادامه بحث داشته باشند. فردگرایی و یک مثال از جامعه‌گرایی از زندگی روزمره افراد جامعه، این دو رفتار را از هم تفکیک کنند. جهت‌گیری کلی این دو اصطلاحات را در هر یک از سرفصل‌های اقتصاد، سیاست، حقوق به سادگی بیان کنند. با دیدی انتقادی نقاط ضعف این دو مکتب را بیان کنند. به ادامه بحث در جلسه آینده علاقه نشان دهند. یعنی با بیان جملائی این علاقه را نشان دهند.	در این مرحله که آغاز فعالیت معلم در کلاس محسوب می‌شود، باید همه مفاهیم متون پیش به نحوی مستقیم یا غیرمستقیم ارزشیابی شود تا معلم را از تسوان و آگاهی‌های پیشین دانش‌آموزان آگاه کند. نتیجه این ارزشیابی هر چه که باشد نقطه شروع و نحوه تدریس را مشخص می‌سازد. در ضمن در این مرحله هم می‌توان به کمک سؤالاتی که مطرح می‌شود و یا اعمالی که معلم انجام می‌دهد، در دانش‌آموزان ایجاد انگیزه نموده و برای ایجاد ارتباطی سالم با آنها استفاده نمود. سؤالاتی برای ارزشیابی تشخیصی: ۱- کدامیک از شما مفهوم ایدئولوژی را می‌دانید؟ ۲- چه کسی می‌داند، اصالت یعنی چه؟ ۳- مفهوم استعدادهای درونی چیست؟ - شما در صف نانوایی یا صفهای دیگر کسانی که نوبت دیگران را رعایت نمی‌کنند را چگونه توصیف می‌کنید.	دانش‌آموزان قبل از تدریس این درس باید بتوانند: مفهوم ایدئولوژی را به سادگی بیان کنند. مفهوم استعدادهای درونی و جسمانی را به سادگی بیان کنند. بیان کنند که مفهوم کمال مطلوب و نهایت آرزویی یک مکتب چیست؟ مفهوم نظام اجتماعی بطور بسیار ساده بیان کنند. مفهوم مالکیت خصوصی و غیر خصوصی را بیان کنند. مفهوم دموکراسی را بیان کند.	۱- شناخت فردگرایی همراه با جزئیات آن در حد کتاب - شناخت جامعه‌گرایی همراه با جزئیات آن در حد کتاب - مقایسه دو مکتب - ایجاد نگرشی نقادانه نسبت به دو مکتب مذکور ۲- بیان کنند که مفهوم کمال مطلوب و نهایت آرزویی یک مکتب چیست؟ ۳- مفهوم استعدادهای درونی چیست؟ ۴- مفهوم مالکیت خصوصی و غیر خصوصی را بیان کنند. ۵- مفهوم نظام اجتماعی بطور بسیار ساده بیان کنند. ۶- مفهوم دموکراسی را بیان کند.	۱- فردگرایی: - تعریف و نحوه برخورد با مشکلات اجتماعی - نگرش اقتصادی - نگرش سیاسی - نگرش حقوقی ۲- جامعه‌گرایی: - تعریف و نحوه برخورد با مشکلات اجتماعی - نگرش اقتصادی - نگرش سیاسی - نگرش حقوقی	۱- فردگرایی: - تعریف و نحوه برخورد با مشکلات اجتماعی - نگرش اقتصادی - نگرش سیاسی - نگرش حقوقی ۲- جامعه‌گرایی: - تعریف و نحوه برخورد با مشکلات اجتماعی - نگرش اقتصادی - نگرش سیاسی - نگرش حقوقی

خلاصه و نتیجه

تعریف امروزی و علمی تدریس با آنچه که در بسیاری از کلاسها جریان دارد، تفاوت اساسی دارد. تدریس دارای ویژگیها و نیازمند مهارتهای لازم و کاری نسبتاً دشوار می‌باشد که یکی از ابعاد مهم آن و هم طریق تسهیل و علمی کردن آن، داشتن طرح درس روزانه برای تدریس است.

هر طرح درس سه مرحله دارد که مرحله نخست آن عبارت است از کشف هدفهای موردنظر و مطرح شده در مباحث مورد تدریس و نوشتن اهداف رفتاری با تعریف دقیق آن است.

دومین مرحله برنامه‌ریزی و تهیه وسایل موردنیاز و شیوه تدریس محتوا و ارزشیابی و مرحله آخر انجام تدریس مطابق برنامه و ارزشیابی از تدریس و... خواهد بود.

ذکر این نکته ضروریست که در تهیه طرح درس روزانه، طیفی گسترده می‌تواند موردنظر باشد که در یک طرف آن تدریس آرزومانی و

تقریباً غیرقابل وصول قرار دارد و در طرف دیگر آن، تدریسی که دیگر نمی‌توان نام آنرا تدریس گذاشت. بهترین کار آنست که بنا به مقتضیات منطقه و دانش‌آموز و... طرح درسی تهیه کنیم که هم عملی باشد و هم بهترین نتیجه را به دست دهد. یعنی طرحی که هر چه بیشتر و بهتر بتواند ما را به اهداف مورد نظر برساند.

ارزشیابی نیز مهارتهای خاص خود را می‌طلبد و از جمله نمی‌توان فی‌البداهه تصمیم به ارزشیابی گرفته و سریع با انتخاب چند سؤال از طریق ورق زدن کتاب و یا استفاده از حافظه خود اقدام به ارزشیابی نمود.

از آنجا که هر «طرح درس» ارائه شده مستلزم ارزشیابی است، لطفاً:
۱- از نظرات، انتقادات و پیشنهادات خود را براینجا بنویسید.

۲- براساس هدفهای ارائه شده برای قسمت دوم بحث یک طرح درس جامع تهیه فرمائید.

بینش اجتماعی اسلام و ایجاد نگرش نقادانه نسبت به موضوع

زمان لازم برای اجرای طرح درس: ۹۰ دقیقه

۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸
ملاحظات	ارزشیابی	فرصت لازم به دقیقه	فعالیت‌های دانش‌آموزان	وسایل آموزشی مورد نیاز	روش تدریس	مراحل تدریس و تنظیم محتوی و موضوعات
بهرتر است در این ستون نتیجه ارزشیابی و درصد جوابهای درست و قابل قبول به هر یک از سؤالات آزمون آورده شود تا برای بسط طرف کردن کاستیها مورد استفاده قرار گیرد.	توجه به این نکته ضروری است که در این ارزشیابی و هر ارزشیابی دیگر غیر از رفتار ورودی، صرفاً هدفهای رفتاری مورد ارزشیابی قرار خواهند گرفت. بر این اساس پرسشها عبارتند از: ۱ - مفهوم فردگرایی را بنویسید. ۲ - مفهوم جامعه‌گرایی را بنویسید. ۳ - از زندگی روزمره افسراد جامعه‌های یک مثال از فردگرایی و یک مثال از جامعه‌گرایی ذکر کنید. ۴ - جهت‌گیری اقتصادی براساس فردگرایی را توضیح دهید. ۵ - جهت‌گیری اقتصادی براساس جامعه‌گرایی را توضیح دهید. ۶ - جهت‌گیری سیاسی براساس فردگرایی را توضیح دهید. ۷ - جهت‌گیری سیاسی براساس جامعه‌گرایی را توضیح دهید.	۱۰	با علاقه به مطالب گوش داده و در پرسش و پاسخ شرکت نموده و پاره‌ای از مصداقها را بیان کنند.	گچ و تخته سیاه با وایت برد. یا آپک هر کدام که مقدور باشد.	سخنرانی و پرسش و پاسخ و نوشتن هدفها بر روی تخته سیاه و یاد...	ایجاد انگیزه - معرفی درس جدید و کتاب جدید و هدفهای رفتاری مورد انتظار
		۵ تا ۳	سکوت و توجه		نوشتن مثالها بر تابلو	درس با نوشتن مثالهایی که از پرسش و پاسخ بدست آمده شروع گردد.
		۲۵	سکوت به موقع و مشارکت فعال در جایی که لازم باشد.	و نقشه جهان‌نمایا کره جغرافیایی و در صورت امکان عکسها و تصاویر گویا در رابطه با موضوع	سخنرانی و پرسش و پاسخ و نوشتن رؤس مطالب بر تابلو - نشان دادن مهمترین مناطق تحت حاکمیت هر مکتب و نشان دادن عکسها و تصاویر در صورت امکان	توضیح دادن فردگرایی و جامعه‌گرایی و نوشتن رؤس مطالب در دو قسمت تابلو بطور مجزا به طوری که بعداً بتوان دیدگاه هر مکتب درباره هر یک از موضوعات سه گانه اقتصاد، سیاست، حقوق و روش برخورد هر مکتب با مشکلات و مسائل اجتماعی را در قسمت مربوط به خود نوشت.
		۷ تا ۵	شرکت فعال در پرسش و پاسخ		سخنرانی و پرسش و پاسخ	خلاصه درس یادآوری گردد و بطور ضمنی از تدریس ارزشیابی و نارسائیها جبران شود.
		۱۵	پاسخ به آزمون	دانش‌آموزان باید قبلاً ورقه‌ای را که نام و مشخصات خود را بر روی آن نوشته باشند آماده داشته باشند.	برگزاری آزمون ترجیحاً کتبی	مطابق ستون ۱۳ ارزشیابی بعمل آید.

منابع و بی‌نویسها:

- بحران جهانی تعلیم و تربیت فیلیپ کومبر ترجمه حسن صفاری، کوکب صفاری ص ۸۳
- تعریف از نگارنده با توجه به مجموعه تعاریف ارائه شده در کتب متعدد
- همان
- تقسیم‌بندی بلوم ر. ک به طبقه‌بندی هدفهای پرورشی بنجامین. اس. بلوم ترجمه علی‌اکبر سیف، خدیجه علی‌آبادی
- ر. ک به: شیوه‌های ارزشیابی تألیف حسن پاشا شریفی - علیرضا کیامنش
- ر. ک به: کتب روانشناسی و روانشناسی یادگیری
- فن معلمی مراکز تربیت معلم سال اول کلیه رشته‌ها کد ۱۰۰۲ مؤلفان مرتضی خلخالی - عادل یغما - محمود هرمزی ص ۴۹
- ر. ک ب: الف روش تدریس علوم اجتماعی ابتدایی مراکز تربیت معلم کد ۶۰۰۵ ب بحثی در روش تدریس بسا تکیه بر آموزش مسائل اجتماعی حسن ملکی رشد آموزش علوم اجتماعی شماره ۵
- بخصوص برادر بزرگوار غلامعلی حداد عادل معاونت محترم پژوهشی وزارت آموزش و پرورش در سمینارها و جلسات مختلف از جمله در گردهمایی دو روزه دبیران دانش اجتماعی سراسر کشور در تهران شهریور ۱۳۶۲
- همان منبع ۵ ص ۴۲
- همان منبع ۵ ص ۴۳
- برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به شیوه‌های ارزشیابی